

UN TOPOR DIN BRONZ DESCOPERIT LA NICULIȚEL (JUD. TULCEA)

SORIN CRISTIAN AILINCĂI

În timpul săpăturilor de salvare din toamna anului 2000, în situl **Niculițel – Cornet** s-a descoperit un **topor de bronz**, în stare de bună conservare și care, din punct de vedere tipologic, se încadrează în prima parte a **bronzului mijlociu românesc**. Descoperirea s-a făcut întâmplător, pe malul sudic al lacului Gorgonel.

În vara anului 2000 au fost efectuate săpături de salvare în așezarea de tip Babadag de la Niculițel, punctul „Cornet”. În timpul lucrărilor arheologice ne-a fost adus pe șantier, spre achiziție, un topor din bronz¹. Din spusele autorului descoperirii, piesa a fost găsită întâmplător pe malul sudic al lacului Gorgonel, în pământul surpat din faleza de loess.

Toporul în discuție (fig. 1) are o siluetă zveltă, lama este ușor curbată înspre tubul de fixare a cozii, iar tăișul este lățit. Secțiunea hexagonală sugerează că obiectul a fost turnat într-un tipar bivalv închis. Gaura de înmănușare este cilindrică și prelungită cu un tub cu diametrul de 3,2 cm, la exteriorul căruia se observă o nervură, care spre capătul inferior se îngroașă și capătă o formă triunghiulară, ușor oblică. Piesa este în stare bună de conservare și are patină nobilă de culoare verde-închis. În secțiune, lama are dimensiunile de $2,8 \times 2$ cm, tăișul prezintă o deschidere de 4,8 cm, lungimea maximă a toporului fiind de 12,9 cm. Greutatea piesei este de 0,550 kg.

Cea mai fidelă analogie a toporului descoperit la Niculițel o reprezintă cel de la Mircea Vodă (jud. Dâmbovița)², încadrat de A. Vulpe în tipul Pătulele. Singura deosebire între cele două piese este capătul inferior al tubului de înmănușare, care în cazul exemplarului de la Mircea Vodă, este mai puțin proeminent.

Caracteristicile definitorii ale acestui tip de topor, în opinia lui A. Vulpe, sunt „încovoierea lamei în raport cu tubul de înmănușare, lățirea tăișului, secțiunea hexagonală a lamei și tubul de înmănușare cilindric”³. Cronologic, acest tip de topoare este plasat, de același cercetător, în prima parte a bronzului mijlociu

¹ Mulțumesc pe această cale domnului ing. Paul Bogdănescu prin a cărui bunăvoință am intrat în posesia acestui topor. Piesa a fost achiziționată de Institutul de Cercetări Eco-Muzeale Tulcea.

² A. Vulpe, *Die Äxte und Beile in Rumänien*, I, PBF 9, 1970, pl. 7/106.

³ *Ibidem*, p. 37–38.

românesc, evoluând din topoarele de tip Veselinovo II pe un spațiu ce corespunde teritoriului de manifestare al culturilor Wietenberg, Verbicioara și Tei⁴.

Piese de acest tip au mai fost descoperite pe teritoriul Bulgariei și le putem regăsi, în parte, în tipurile de topoare 14 și 16 ale tipologiei lui E. N. Černych⁵. Autorul caracterizează acest tip printr-un „profil hexagonal sau oval al lamei, partea inferioară a tubului de înmănușare fiind adesea alungită, indicând locul prin care a fost turnat iar spinarea este adesea încovoată”⁶. Găsind analogii apropiate în tipul Pătulele definit de A. Vulpe și în depozitele de la Vârbița II și Pobit Kamak⁷, E. N. Černych datează aceste topoare în bronzul târziu bulgăresc.

Deși majoritatea exemplarelor au fost descoperite izolat, există argumente solide pentru a plasa acest tip de topor în perioada mijlocie a epocii bronzului. În acest sens pledează asocierea cu topoare de tip Balșa și Pădureni în depozitele de la Arcuș și Sânzieni, dar și descoperirea unui topor de tip Pătulele în așezarea atribuită culturii Tei de la Mircea Vodă (jud. Dâmbovița)⁸. Un indiciu cronologic mai sigur este depozitul descoperit la Theba, ce conține un topor cu gaură de înmănușare transversală, încadrat de A. Vulpe în tipul Pătulele⁹. Deși observațiile stratigrafice făcute inițial au determinat numeroase controverse, depozitul a fost datat la sfârșitul EH II sau la începutul EH III¹⁰.

Apropiat toporului theban este cel descoperit la Bialovo (reg. Varna, Bulgaria)¹¹, pe care A. Vulpe îl include în tipul Pătulele și îl consideră asemănător cu piesele descoperite la Avrămești și Mircea Vodă¹². Diferența dintre cele două topoare „românești” și cel descoperit în Bulgaria constă în forma tubului de înmănușare, care, în cazul celui de la Bialovo, are partea dinspre lamă a tubului foarte puțin evidențiată. Luând în calcul acest element, E. N. Černych îl încadrează în tipul 14 de topoare pe care le consideră analoage cu cele descoperite în depozitul de la Ostrovul Corbului II (tipul Veselinovo II, după A. Vulpe) și cu toporul cu tub de fixare a cozii transversal de la Poliochni – Lemnos descoperit în stratul Rosso¹³. Făcând abstracție, însă, de partea inferioară a tubului, topoarele de la Theba și Bialovo sunt mai apropiate morfologic, prin suplețea lamei și încovoarea acesteia în raport cu tubul, de tipul Pătulele decât cele de tip Veselinovo II.

⁴ *Ibidem*, p. 39; A. Vulpe, E. Tudor, SCIV 21, 1970, 3, p. 421.

⁵ E. Černych, *Gornoe delo i metalurgija v drevnejšej Bolgarii*, Sofia, 1978, p. 150, pl. 23/9,10; 24/1-8.

⁶ *Ibidem*.

⁷ *Ibidem*.

⁸ Vulpe, *Die Äxte und Beile...*, p. 38; Vulpe, Tudor, *op. cit.*, p. 425.

⁹ Vulpe, în *Memoriile Academiei Române. Secția de Științe Istorice și Arheologie*, seria IV, 21, 1997, p. 35; Vulpe, în Cihă, Nistor, Zaharia (ed.), *Timpul istoriei. În onoare emeritae Ligiae Bârzu* 1, 1997, p. 44.

¹⁰ J. Maran, *ArchKorr* 19, 1989, 2, p. 129–130, autorul prezintă și istoricul interpretării stratigrafice a acestui depozit.

¹¹ Černych, *op. cit.*, pl. 23/4.

¹² Vulpe, *Die Äxte und Beile ...*, 1970, p. 39, n. 1.

¹³ Černych, *op. cit.*, 1978, p. 150.

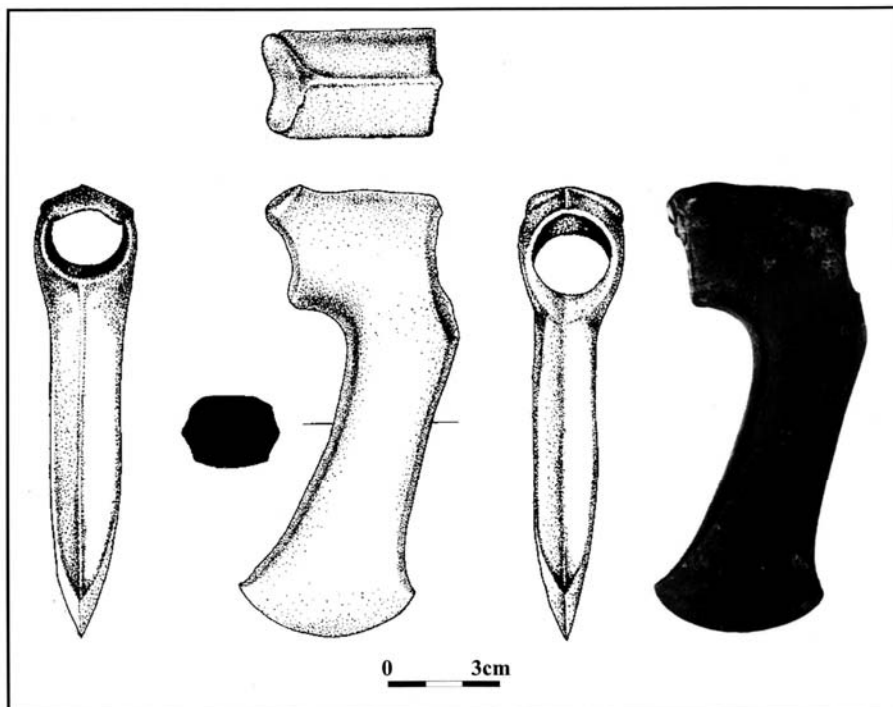

Fig. 1. Toporul descoperit la Niculițel.

Încadrarea cronologică a tipului Pătulele trebuie să pornească de la contextul stratigrafic al depozitului de la Theba (sfârșitul EH II–începutul EH III) datat la cca. 2500–2000 a.Chr. după cronologia tradițională sau între 2800–2200 a.Chr. pe baza ^{14}C CAL¹⁴. Pe teritoriul României, topoarele de tip Pătulele sunt considerate ca aparținând primei părți a bronzului mijlociu românesc¹⁵, care începe, în opinia lui A. Vulpe, între 2400–2200 a.Chr., corespunzând cu cristalizarea culturilor Monteoru, Wietenberg, Tei și Otomani¹⁶. Deși majoritatea argumentelor pledează pentru această datare, interesantă este prezența unui astfel de topor în depozitul de la Vrbica II (Bulgaria), care conține piese databile în perioada târzie a epocii bronzului¹⁷.

În momentul de față, topoare de tip Pătulele au fost descoperite în jumătatea sudică a Transilvaniei, Moldova, Muntenia, Oltenia, Banat, Dobrogea, N și centrul Bulgariei, exemplarul de la Theba fiind în prezent o descoperire izolată (fig. 2).

¹⁴ Vulpe, în *Timpul Istoriei* 1, 1997, p. 44.

¹⁵ Vulpe, *Die Äxte und Beile...*, p. 39. Autorul le datează începând cu orizontul Wietenberg I – Monteoru I C₂.

¹⁶ Vulpe, în *Memoriile Academiei Române. Secția de științe Istorice și Arheologie*, seria IV, 21, 1997, p. 39.

¹⁷ T. Kovačeva, *Arheologija Sofia* 2, 1967, p. 55, fig. 5.

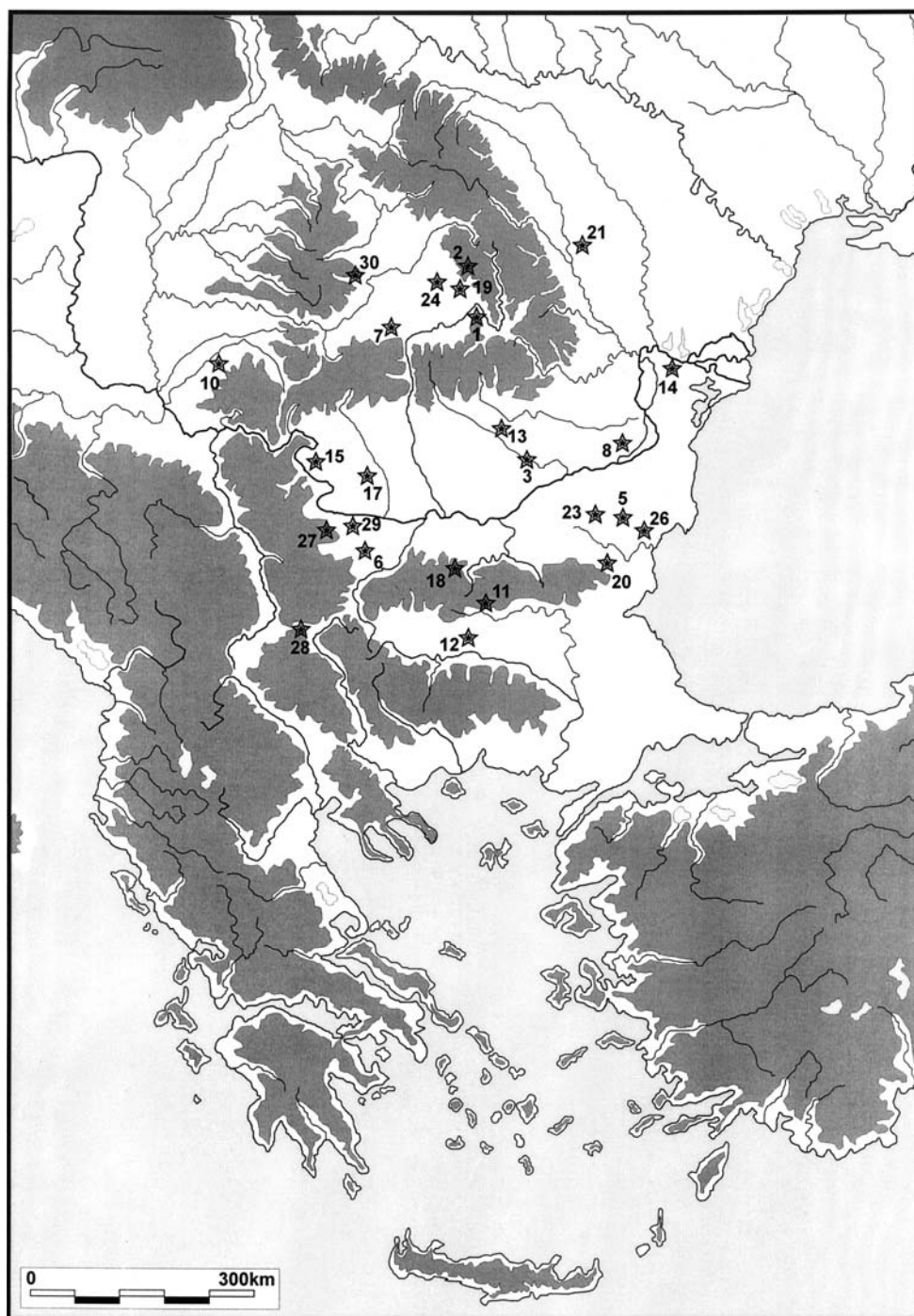

Fig. 2. Aria de răspândire a toponimelor de tip Pătuțele.

Toporul descoperit la Niculițel completează cunoștințele despre perioada mijlocie a epocii bronzului în SE României, al cărei stadiu de cercetare este destul de modest. Pe lângă toporul de la Niculițel, trebuie amintite și alte piese ce pot fi încadrate în perioada mai sus menționată. Astfel, din acest spațiu sunt cunoscute încă două topoare de tip Pătulele, unul fără loc de descoperire precizat, cunoscut în literatură ca provenind din Dobrogea¹⁸ și altul de la Coslogeni¹⁹ (com. Dichiseni, jud. Călărași). Aceluiași orizont cronologic îi aparțin și topoarele răsăritene de tip Turbino²⁰ și Darabani²¹, descoperite în zona Mahmudiei (jud. Tulcea), precum și un exemplar de la Măcin²², ce a fost încadrat de S. N. Korenevski în prima grupă („Kostromskaja”) a topoarelor din nordul Mării Negre²³.

În spațiul nord-pontic, topoarele răsăritene amintite mai sus sunt atribuite purtătorilor culturilor Katakombnaja, Srubnaja și KMK (Kul'tura Mnogovalikovo Keramiki)²⁴. În prezent deținem foarte puține informații despre perioada bronzului mijlociu în SE României, unde avem atestate totuși câteva descoperiri caracteristice KMK²⁵, precum cele de la: Galați, Brăilița, Râmnicelu, Gurbănești, Baldovinești, Ostrov „Piatra Frecăței”, Baia (fostă Hamangia), Sultana etc.²⁶; totuși, atribuirea topoarelor descoperite în N Dobrogei, deci și a celui de la Niculițel, culturii ceramicii cu brâuri multiple (KMK) poate fi considerată doar o posibilă ipoteză de lucru.

Lista descoperirilor:

1. Arcuș, jud. Covasna, România, depozit – împreună cu un topor de tip Balșa, Vulpe, *Die Äxte und Beile...*, p. 38, fig. 7/103; **2. Avrămești**, jud. Harghita, România, descoperire izolată; Vulpe, *op. cit.*, p. 38, fig. 7/105; **3. București**, România, descoperire izolată, Schuster, Munteanu, *MemAntiq* 20, 1995, fig. 1/ e; **4. Bulgaria**, loc de proveniență necunoscut, trei exemplare, Černych, *op. cit.*, p. 141-142, fig. 23/5, 24/1,6; **5. Bialovo**, reg. Varna, Bulgaria, descoperire izolată, Černych, *op. cit.*, p. 141, fig. 23/4; **6. Bjala Slatina**, reg. Montana, Bulgaria, descoperire izolată, Černych, *op. cit.*, p. 142, fig. 24/4; **7. Bunești**, jud. Brașov, România, descoperire izolată, Vulpe, *op. cit.*, p. 38, fig. 7/98; **8. Coslogeni**, comuna Dichiseni, jud. Călărași,

¹⁸ Vulpe, *Die Äxte und Beile...*, 1970, fig. 7.

¹⁹ C. Schuster, M. Munteanu, *MemAntiq* 20, 1995, p. 83-84, fig. 1/e.

²⁰ Vulpe, Tudor, *op. cit.*, p. 423-424.

²¹ E. Lăzurcă, *Pontica* 10, 1977, p. 302, fig. 1/2; topoare de acest tip se regăsesc în depozitul perioadei mijlocii a epocii bronzului de la Kolontaevo (Ucraina).

²² Vulpe, Tudor, *op. cit.*, p. 424.

²³ S.N. Korenevski, *SovArh* 4, 1976, p. 18-19.

²⁴ *Ibidem*, p. 16, 29-30.

²⁵ E. Sava, *Kul'tura mnogovalikovoj keramiki dnistrovsko-prutskogo mezhdurečija*, Chișinău, 1992, p. 159 și urm.; autorul datează descoperirile de tip KMK în spațiul de la vest de Nistru, paralel cu fazele I C₃-II A ale culturii Monteoru.

²⁶ *Ibidem*, p. 66-67.

România, descoperire izolată; Schuster, Munteanu, *op. cit.*, p. 83–84, fig. 1/e; **9. „Dobrogea”**, România, Vulpe, *op. cit.*, p. 38, fig. 7/107; **10. Fibiș**, jud. Timiș, România, Vulpe, *op. cit.*, p. 98, fig. 7/96; **11. Kazanlâk** (?), reg. Khaskovo, Bulgaria, Černych, *op. cit.*, p. 141, fig. 23/9; **12. Lozen**, reg. Plovdiv, Bulgaria, Černych, *op. cit.*, p. 141, fig. 23/10; **13. Mircea Vodă**, jud. Dâmbovița, România, descoperire în așezare de tip Tei, Vulpe, *op. cit.*, p. 38, fig. 7/106; **14. Niculițel**, jud. Tulcea, România, descoperire izolată; **15. Pătulele**, jud. Mehedinți, România, descoperire izolată, Vulpe, *op. cit.*, p. 38, fig. 7/95; **16. Pobit Kamâk**, reg. Ruse, Bulgaria, depozit (colecție) de tipare, Černych, *op. cit.*, p. 243–248, fig. 67/1-3; **17. Podari**, jud. Dolj, România, descoperire izolată, Vulpe, *op. cit.*, p. 38, fig. 7/104; **18. Prelom**, reg. Lovech, Bulgaria, descoperire izolată, Černych, *op. cit.*, p. 141, fig. 23/7; **19. Sânzieni**, jud. Covasna, România, depozit, Vulpe, *op. cit.*, p. 38, fig. 7/101,102; **20. Sava**, reg. Varna, Bulgaria, Černych, *op. cit.*, fig. 24/8; **21. Scărișoara**, jud. Bacău, România, descoperire izolată, C. Buzdugan, SCIVA 25, 1974, 3, p. 431–433; **22. „Sibiu”**, jud. Sibiu, România, Vulpe, *op. cit.*, p. 38, fig. 7/100; **23. Šumenski**, reg. Varna, Bulgaria, Černych, *op. cit.*, p. 142, fig. 24/5; **24. Șoimușu**, jud. Harghita, România, Vulpe, *op. cit.*, p. 38, fig. 7/99; **25. Theba**, Grecia, depozit în așezare helladic timpuriu III, J. Maran, ArchKorr 19, 1989, 2, p. 130, fig. 1/3; **26. Varna**, reg. Varna, Bulgaria, exemplar fragmentar, descoperire izolată, Černych, *op. cit.*, p. 141, fig. 23/3; **27. Vrbica II**, reg. Montana, Bulgaria, depozit, Kovačeva, ArheologijaSofia 2, 1967, p. 55, fig. 5; **28. Vetren**, reg. Sofia, Bulgaria, descoperire izolată, Černych, *op. cit.*, p. 141, fig. 23/8; **29. Vidin**, reg. Montana, Bulgaria, descoperire izolată, Černych, *op. cit.*, p. 142, fig. 24/7; **30. Zlatna**, jud. Alba, România, descoperire izolată, Vulpe, *op. cit.*, p. 38, fig. 7/97.

A BRONZE AXE DISCOVERED AT NICULIȚEL (TULCEA COUNTY)

ABSTRACT

In the summer of 2000, rescue excavations in the “Babadag” settlement of Niculițel-Cornet led to the acquisition of a bronze axe. The finder claims to have found it on the southern shore of the Gorgonel lake in the landslide debris.

The closest analogy of the axe discovered in Niculițel would be the one discovered at Mircea Vodă (Dâmbovița County), which belongs to the “Pătulele” type, according to A. Vulpe. This type of axe is dated by the same author in the first part of the Middle Bronze Age, evolving from the type of axes known as „Veselinovo II” in the area that corresponds to the Wietenberg, Verbicioara and Tei cultures. Such artefacts have also been discovered in the Bulgarian territory and can be found in E.N. Černych’s axe typology – the ones so called 14 and 16 type. The Russian researcher dates these axes in Late “Bulgarian” Bronze Age based on the analogies with the “Pătulele” type and the deposits of Vrbica II and Pobit Kamak.

Even though most artefacts have been discovered separately, there are solid arguments that place this type of axe in the Middle Bronze Age. The association with Balșa and Pădureni type axes-in the deposits of Arcuș and Sânzieni – and the discovery of a Pătulele type axe in the “Tei” settlement of Mircea Vodă (Dâmbovița County) plead for this conclusion. A more reliable chronological argument is the deposit discovered at Thebes containing an axe with a transversal hafting hole – the same as the ones placed by A. Vulpe in the “Pătulele” type – dated late EH II or early EH III.

Until now, Pătulele type axes have been discovered in the Southern territories of Transylvania, Moldova, Vallachia, Oltenia, Banat, Dobroudja, North and Central Bulgaria, making the Thebes artefact an isolated discovery up to this moment.

ILLUSTRATION

Fig. 1. The axe discovered at Niculițel.

Fig. 2. The spreading area of the axes of Pătulele type.